

№3
БЕРЕЗЕНЬ
2011

UKRAINIAN JOURNAL ЕКОНОМІСТ

№3
MARCH
2011

ЛІТОПИС ПОДІЙ, ОСОБИСТОСТІ, ІДЕЇ, АНАЛІТИКА Й ДОСЛІДЖЕННЯ

CHRONICLES, PERSONS & IDEAS, ANALYSIS & RESEARCH

Віктор САБАДАШ:
**ЕНЕРГЕТИЧНИЙ ШАНТАЖ
ЧИ ЕНЕРГЕТИЧНИЙ ДІАЛОГ?
ВИБІР ЦІНОЮ У БЕЗПЕКУ
МАЙБУТНІХ ПОКОЛІНЬ...**

Page 6

Viktor SABADASH:
**ENERGY BLACKMAIL OR ENERGY DIALOGUE?
SELECT A PRICE TO THE SECURITY
OF FUTURE GENERATIONS...**

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ НЕКОНФЛІКТНОЇ ПОЛІТИКИ В ЕНЕРГЕТИЧНОМУ СЕКТОРІ

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC FUNDAMENTALS TEMPERED POLICY IN ENERGY SECTOR

Віктор САБАДАШ,
кандидат економічних наук,
Сумський державний університет

Viktor SABADASH,
PhD Economics,
Sumy State University

АКТУАЛІЗАЦІЯ ВПЛИВУ РЕСУРСНОГО ЧИННИКА НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ СИСТЕМИ

У комплексі економічної безпеки держави енергетична складова є визначальною [1], особливо для енергетично залежних країн. До останніх відноситься й Україна: імпортовані енергоресурси (газ, нафта і нафтопродукти) є базисом промислового сектору національної економіки [2], основу якої складають металургійна, хімічна й машинобудівна галузі. Поступово зі зростанням дефіциту енергоресурсів проблема енергетичної залежності із регіональної трансформується у глобальну. Енергетична й ресурсна залежність більшості світових економік [3], в тому числі й розвинених, сьогодні є каталізатором серйозних політико-економічних і соціально-екологічних ризиків і конфліктів.

Маємо констатувати, що сучасному етапу соціально-економічного розвитку країни притаманні серйозні загрози у сфері економічної й екологічної безпеки, які спричинені як внутрішніми протиріччями системи (економічного, політичного, соціального і екологічного характеру), так і

зовнішніми чинниками (значна енергетична залежність національної економіки, невизначеність зовнішньополітичного курсу, критичний стан енергетичного сектору). Зокрема, у Програмі економічних реформ України на 2010-2014 роки зазначається: «Енергетика України має унікальні резерви потужностей з виробництва електроенергії, однак здатність цих потужностей стабільно забезпечувати економіку електроенергією обмежена низкою проблем: моральний і фізичний знос основних фондів підприємств; низька ефективність виробництва й передавання електроенергії; критичний фінансово-економічний стан теплових генеруючих компаній і енергорозподільчих компаній, велика заборгованість між суб'єктами енергоринку» [4]. Зазначені аспекти визначають нестабільність соціально-економічної системи в цілому й національної економіки зокрема.

Стрімкий розвиток міжнародного співробітництва, поглиблення і розширення його економічної і політичної складової, посилення глобалізаційних тенденцій у світо-

господарських зв'язках, реалізація постіндустріальних стратегій розвитку, технологічні, інформаційні й екологічні виклики — це ті чинники, які в умовах обмеженості ресурсів спонукають до пошуку й обґрунтування принципово нових механізмів й інструментарію забезпечення економічної безпеки держав.

Методологічні й науково-методичні засади забезпечення міжнародної економічної безпеки закладено радянською науковою школою, зокрема в [5; 6]. Визначний внесок у дослідження питань національної безпеки України як суб'єкта міжнародних відносин зробили українські науковці і фахівці [7–9]. Методологічні основи формування ефективної системи еколого-економічної безпеки, управління природокористуванням на макро- і мікрорівнях, розв'язання еколого-економічних протиріч і розподілу соціо-еколого-економічних ефектів у системі суспільство — економіка — довкілля в умовах трансформації економіки досліджуються у ряді наукових праць [10–15].

Дослідження проблем енергетичної безпеки проводяться науковцями й фахівцями Національного інституту проблем міжнародної безпеки при

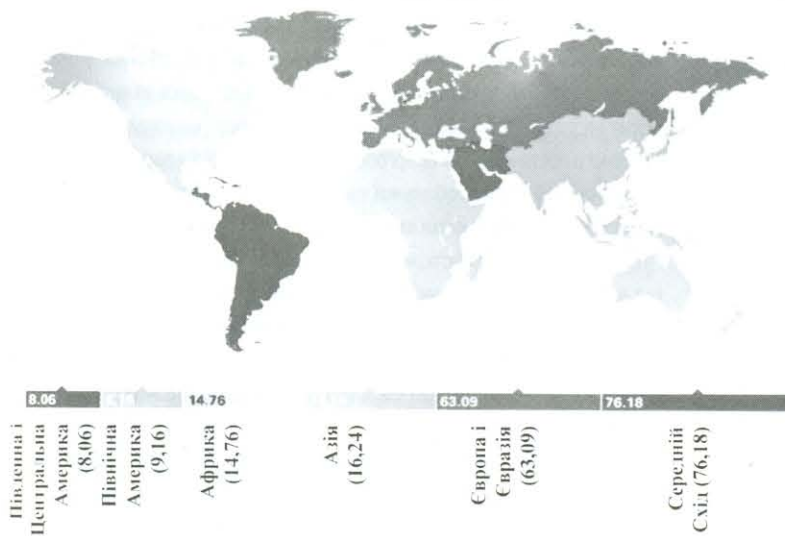
Раді національної безпеки, Національного інституту стратегічних досліджень, Ради національної безпеки і оборони України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» та ін.

Відзначаючи значні наукові здобутки і спираючись на досягнуті науково-методичні результати та накопичений практичний досвід, слід констатувати, що сучасні тенденції природокористування і розвитку соціально-економічних систем характеризуються проявом таких специфічних чинників, як: 1) дефіцитність (обмеженість) більшості природних (сировинних) ресурсів, які є матеріальним базисом економік, що розвиваються; 2) дефіцитність (обмеженість) основних енергетичних ресурсів; 3) загострення конкурентної боротьби за ресурси, перш за все сировинні й енергетичні; 4) наявність реально існуючих і потенційних ризиків виникнення екологічних і енергетичних конфліктів; 5) підвищення ролі міжнародної співпраці у провадженні узгодженої політики ресурсокористування і координації дій із вирішення еколого-економічних протиріч.

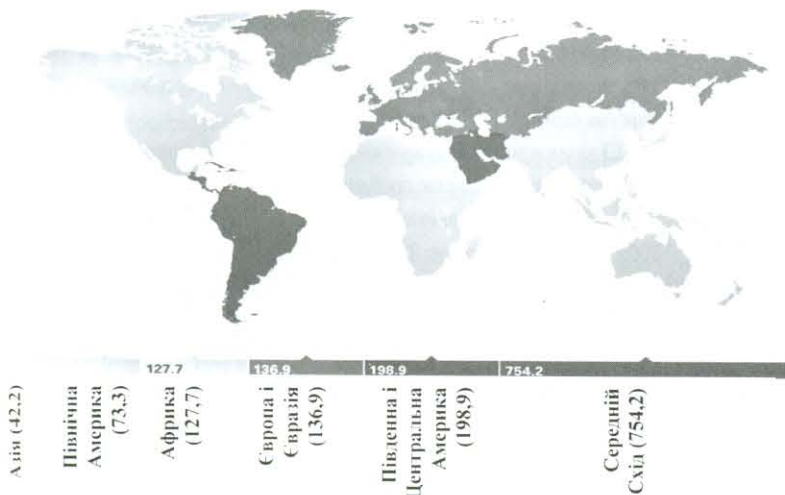
Ecological and economic nature of energy and resource component of state economic security of the separation of the main lines of economic and environmental security and ecological relationships of the conflict are systematic study. The nature of manifestation and influence of key factors in the complex processes of the common system of energy security are research. Defined conflict potential energy factors and outlines current issues of the energy dialogue as overcoming conflicting trends in the energy sector. A key scientific and technological trends and problems of ecological and economic security of the principles tempered resource policy.

Системно досліджено еколого-економічну природу енергетичної і ресурсної складової економічної безпеки держави із виокремленням основних економіко-екологічних ліній взаємозв'язків безпеки і екологічного конфлікту. Досліджено характер прояву і впливу комплексу ключових чинників на процеси формування загальної системи енергетичної безпеки держави. Визначено конфліктний потенціал енергетичних чинників та окреслено актуальні питання енергетичного діалогу як можливості подолання конфліктних тенденцій в енергетичній галузі. Запропоновано ключові науково-технологічні напрями й завдання забезпечення еколого-економічної безпеки держави на принципах неконфліктної ресурсної політики.

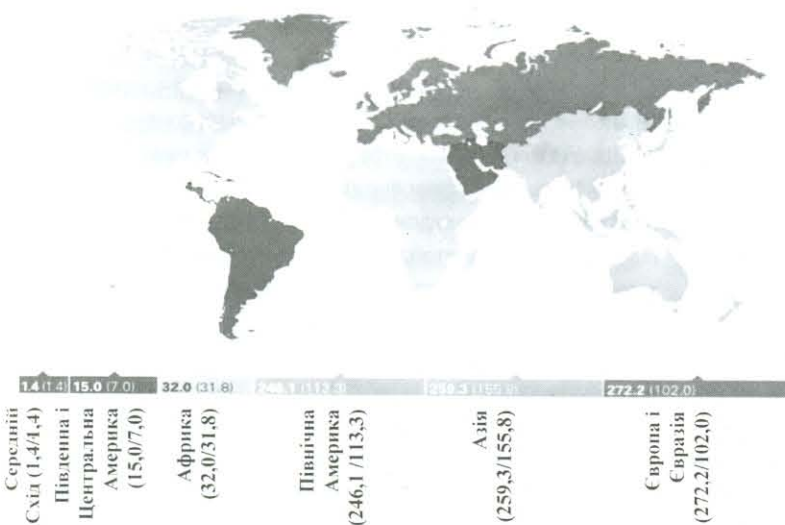
Рисунок. Обсяги розвіданих запасів основних енергетичних ресурсів, на кінець 2009 року [20]

а) доведені поклади природного газу, трлн куб. м

б) доведені поклади нафти, млрд. барелів

в) доведені поклади вугілля

(у дужках зазначено антрацит та бітумне вугілля), млрд. т

Таким чином, дослідження чинників енергобезпеки держави не тільки не втрачає, а й набуває нових рис актуальності й характеру проявів. Можемо констатувати, що все частіше країни для реалізації своїх економічних інтересів використовують енергетичні важелі впливу [16], інколи кардинально змінюючи напрями вектора розвитку як окремих держав/регіонів, так і економічних союзів (об'єднань). Для національної економіки як однієї з найбільш енергоємних не тільки на пострадянському просторі, а й у світі [17] питання забезпечення енергетичної безпеки є першочерговими.

Відповідно до викладеного вище метою статті є дослідження конфліктного потенціалу і економіко-екологічної природи енергетичного чинника у системі економічної безпеки держави.

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА І ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНФЛІКТ: АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ

Аналізуючи сучасний стан економіки України, досягнутий рівень розвитку продуктивних сил, її виробничої, соціальної та інших сфер, беручи до уваги тактичні завдання і стратегічні сценарії розбудови національної економіки на перспективу, а також визначаючи важливість усіх складових національної безпеки країни, виокремимо такі найбільш актуальні складові економічної безпеки, як енергетична і ресурсна.

Енергетична складова економічної безпеки. Проблема енергозалежності як основна у сфері ресурсокористування є досить актуальною майже для усіх економічно розвинених країн. Стрімкий розвиток економік у 1960-х роках, науково-технічна революція і перехід розвинених економік Західної Європи, США і Японії до п'ятого технологічного укладу посилили роль енергетичних і природно-сировинних ресурсів.

Держави — енергетичні монополісти мають змогу прийняти або обмежувати постачання енергоресурсів як на світовий ринок, так і за окремими міждержавними контрактами з політичних, економічних або будь-яких інших причин. Вірогідними наслідками таких рішень можуть бути проблеми у сфері енергетичної безпеки держав, політичні, економічні, екологічні і соціальні ризики. Саме тому протягом останніх років держави (іх об'єднання) приділяють значну увагу питанням ресурсозбереження і ефективного енергоменеджменту. Як держави, так і окремі суб'єкти далі не можуть ігнорувати серйозні геополітичні зміни: глобальне потепління, зміна клімату, швидке таїння арктичних льодів можуть відкрити нові перспективи економічного розвитку. Проблеми у сфері ресурсовикористання поглиблюються і тим фактом, що переважна більшість світових запасів основних енергетичних ресурсів — газу, нафти і вугілля — знаходяться сьогодні поза контролем приватних компаній (за оцінками фахівців, близько 80% світових запасів нафти підконтрольні державним структурам). Відповідно існує ризик використання енергоресурсів на догоду політичній доцільності, а не ринковій раціональності.

Вирішення проблем забезпеченості енергетичними ресурсами і зменшення ризиків виникнення екологічних конфліктів (ЕК) у майбутньому в значній мірі можливе за рахунок якнайширшого використання альтернативних та відновлювальних джерел енергії:

- біопаливо — етиловий спирт (замінник бензину), який отримують при переробці сільськогосподарської продукції — цукрової тростини, кукурудзи, рапсу;

- водень — на сьогодні всі економічно розвинені країни світу розробляють програми і технології, пов'язані з якнайширшим використанням водневої енергетики;

- геотермальна енергія — постачання теплової енергії споживачам. Ісландія майже повністю задовольняє у такий спосіб свої теплоенергетичні потреби;

- енергія вітру — накопичені запаси можна використовувати та продавати власникам електромереж. Частка такого альтернативного джерела енергії у Німеччині складає близько 10%, Данії — 20%;

- енергія морських хвиль — припливи і відливи морських хвиль використовують для генерування електроенергії на хвильових станціях; такі технології вже працюють у Данії, Австралії;

- сонячна енергія — спеціальні акумулятори її накопичують, перетворюючи потім на теплову і електричну. Досить широко використовують технології у США, країнах південної Європи.

За прогнозами експертів з енергетичних питань, структура використання основних енергетичних ресурсів на 2100 рік буде мати такий вигляд: газ — 25%, енергія атому — 20, нафта — 18, вугілля — 15, відновлювальні джерела — 12, енергія водню — 7, термоядерний синтез — 3.

Ресурсна складова економічної безпеки. Виснаження природно-ресурсного потенціалу держав і регіонів і, як наслідок, загострення боротьби за право доступу і володіння ресурсами, неефективний ресурсний менеджмент, політична доцільність і відчутні загрози еколого-економічній та енергетичній безпеці держави — причини, які вже у найближчому майбутньому спонукатимуть держави або до продукування міжнародних конфліктів, які можуть трансформуватися у серйозні ЕК [18] з важкопрогнозованими еколого-економічними і соціальними наслідками, або до спільного пошуку шляхів взаємоприйняттого вирішення ресурсних проблем.

В умовах жорсткої конкуренції за ресурси і через провадження державами (територіями, суб'єктами) неефективних ресурсних режимів і конфліктної політики у сфері ресурсокористування виникають ЕК як загроза ресурсній безпеці держави. Найбільш конфліктогенними є невідновлювальні природні ресурси (нафта, газ, поклади мінеральних ресурсів), або важковідновлювальні (земельні, водні, лісові ресурси). Дієвим інструментом запобігання ЕК є превентивна оцінка меж втручання у природне середовище і процеси відтворення довкілля, оскільки такі дії призводять до зміни рівня надійності екосистеми, тобто її здатності зберігати свої властивості протягом усього циклу існування в умовах допустимих рівнів впливу [19]. Вже зараз, у період економічної рецесії, розвинені економіки активно займаються пошуком якісно нових конкурентних переваг і стратегічних можливостей для майбутнього економічного і технологічного стрибка. На жаль, стратегії досягнення і утримання конкурентних переваг української економіки до цих пір базуються на «ресурсних» чинниках, зокрема максимальному використанні природно-ресурсного потенціалу і експлуатації морально і технологічно застарілих технологій виробництва. Водночас визначальними «прогресивними» чинниками конкурентоздатності економік п'ятого і шостого технологічних укладів є: технологічні інновації; тонка хімія; технології штучного інтелекту; гена інженерія; економіка знань; широкі залучення потенціалу альтернативних джерел енергії; екологізація виробництва і споживання. З точки зору конфліктогенності п'ятій і подальші технологічні уклади є потенційно менш екологічно конфліктними, оскільки чинники конкурентоздатності мають зовсім іншу природу (технологічно-інноваційну), а не природно-ресурсну.

ЗАСАДИ НЕКОНФЛІКТНОГО ЕНЕРГЕТИЧНОГО ДІАЛОГУ

Визначальними ризик-чинниками енергетичного конфлікту в національній системі енергобезпеки були й залишаються висока енергоємність національної економіки (на виробництво одиниці ВВП витрачається у 3-5 разів більше енергії, ніж у країнах Східної Європи) та критична залежність (абсолютна недиверсифікованість ринку енергоресурсів) національної економіки від одного постачальника енергоресурсу (Російської Федерації).

Сучасний стан глобальної енергетичної безпеки й енергодіалог характеризується такими конфліктогенними аспектами:

- швидкі темпи посткризового зростання провідних світових економік (у т.ч. й розвинених) неможливі без залучення значних обсягів традиційних енергетичних ресурсів (нафта, газ, вугілля). Економіки Китаю, Бразилії, Індії навіть сьогодні, у період рецесії, є значною мірою енергозалежними та досить енерговитратними. Запаси ж традиційних енергетичних ресурсів (див рис.) є обмеженими та такими, що наближаються до межі вичерпаності;

- висока капіталоємність енергосектору (не тільки саме технологічного процесу отримання енергії, обладнання/устаткування, а й модернізації);

- зростаюча загроза терористичних актів на енергетичних об'єктах (нафто- та газогони, атомні, теплові станції, електромережі), що потребує додаткових значних витрат на охорону енергетичної та транспортної інфраструктури, а також коригування відповідним чином цінової політики у сфері страхування міжнародних перевезень. Досить часто такі об'єкти потрапляють у зону бойових дій, збройних сутичок тощо, в результаті чого виникають загрози не тільки енергетичної та політико-економічної безпеки, а й масштабних екологічних конфліктів;

- за умов зростаючої залежності більшості країн світу від імпорту енергоресурсів актуальною стає проблема «енергетичного шантажу» з боку країн-виробників (посередників, транзитерів): досить згадати «газову війну» 2009 року між Російською Федерацією і Україною, негативні наслідки якої відчували на собі країни Центральної і Східної Європи. Окремо слід вказати на військові конфлікти, пов'язані із енергетичними ресурсами (Ірак і Кувейт (2009), Лівія (2011)). Окрім тяжких політичних і економіко-соціальних наслідків для національних економік, конфлікти мали й відчутні екологічні наслідки: забруднення довкілля, знищення біорізноманіття, пошкодження ландшафтів, екодеструктивний вплив на водні, лісові ресурси тощо;

- проблеми, пов'язані із правами власності та правами на розроблення й експлуатацію родовищ енергетичних ресурсів (нафтових та газових). Як приклад, можна навести процедури націоналізації у Венесуелі; ситуативні конфлікти права власності на нафтові й газові родовища у Нігерії, Україні, Росії; потенціальні конфлікти у Бразилії та США (після нафтової катастрофи у Мексиканській затоці у червні 2010);

- значний рівень екологічної небезпеки більшості енергетичних об'єктів, особливо атомних електростанцій та нафто- і газогонів.

Для України як активного гравця енергетичного ринку питання формування ефективної системи енергетичної безпеки є вкрай актуальними. **Необхідність якнайшвидшого вирішення пов'язаних із цим проблем підсилюється тим фактом, що національні електроенергетична і нафтогазова системи значною мірою інтегровані у загальноєвропейську енергосистему:**

- Україна є перш за все імпортером таких важливих для національної економіки енергоресурсів, як нафта й газ;

- Україна є експортером електроенергії до країн Центральної Європи. Прибутковим (за адекватних умов контрактів!) для України може бути експорт електроенергії до Росії, оскільки протягом останніх років у неї періодично виникає дефіцит електроенергії. За відсутності технічних обмежень для експорту електроенергії до Росії (міждержавні мережні інфраструктури дозволяють передавати близько 2000 МВт (еквівалент потужності двох атомних блоків по 1000 МВт) потенційними постачальниками електроенергії

можуть бути енергогенеруючі компанії «Західенерго», «Східенерго» «Дніпроенерго». Якщо українські АЕС завантажені майже повністю, то ТЕС мають вільні потужності для вироблення електроенергії на експорт у російському напрямі;

□ поки що (до введення Росією в експлуатацію північних та південних напрямів транспортування газу до Європи) ключовим транзитером газу до Центральної та Східної Європи.

Відповідно заходи та механізми енергобезпеки повинні бути максимально скоординовані гравцями енергоринку.

ПРОГРАМНІ ЗАВДАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ Й ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Тактичними завданнями для України, вирішення яких сприятиме покращанню ситуації у сфері енергобезпеки, на нашу думку, є такі:

1) вирішення нагальної проблеми фінансування модернізації української газотранспортної системи: вже зрозуміло, що Україна самотужки не спроможна на такі великомасштабні інвестиції; є інвестиційні пропозиції від Росії та ЄС (але Україна має остаточно визначитися у цій ситуації);

2) кардинальне й остаточне вирішення проблеми газового консорціуму: його організація і об'єднання української газотранспортної системи із російською чи провадження незалежної політики у цій сфері? Якщо Україна залучатиме інвестиційні кошти для модернізації ззовні, тоді має брати на себе й відповідні зобов'язання;

3) вибір і декларування економічно обґрунтованої ціни на імпортовані енергоресурси і транспортний тариф;

4) врегулювання питань використання українських газових сховищ для зберігання російського газу влітку, коли споживання газу скорочується, з подальшим його транспортуванням до Європи;

5) остаточне чітке юридично-правове врегулювання ситуації з угодою про розподіл продукції на Причерченській ділянці шельфу Чорного моря між Кабміном і компанією Vanco International (Бермудські острови). За угодою між сторонами від 19 жовтня 2007 року видобувна компанія Vanco International брала на себе зобов'язання реалізувати технічну сторону договору, Кабмін давав дозвіл на розроблення родовища; схема розподілу прибутку: 30% отримувала Vanco Pryskerchenska, 70% — Україна. Проект розробки української ділянки Чорноморського шельфу компанією Vanco Pryskerchenska включає три площі: Судакський складчастий пояс, Судакський глибоководний складчастий пояс і площу Тетяєв. За результатами декількох судових процесів [21; 22], 8 липня 2010 було оголошено про початок переговорів із питання мирової угоди стосовно Чорноморського шельфу між компанією Vanco International та українським урядом;

6) остаточне організаційно-економічне та правове врегулювання процедур пов'язаних із добувкою спільно із Росією 3-го та 4-го енергоблоків Хмельницької АЕС (більшу частину коштів зобов'язалася надати Росія за рахунок кредитів комерційних російських банків). Поки що залишаються до кінця невідомими умови кредитування російською стороною, а також економічна доцільність таких робіт на АЕС [23].

Зазначені аспекти сформовані сучасними зовнішніми і внутрішніми викликами й загрозами та безпосередньо впливають на енергобезпеку й енергозалежність України. **Тому основними і невідкладними заходами, спрямованими на зниження рівня енергетичної залежності країни, є наступні:**

□ нарощування темпів власного виробництва паливно-енергетичних ресурсів;

□ вирішення у стратегічній перспективі складної проблеми диверсифікації джерел зовнішнього постачання паливно-енергетичних ресурсів (перш за все нафти, природного газу, ядерного палива);

□ забезпечення стратегічного положення України в міжнародній системі транспортування енергоносіїв та активної рівноправної участі в реалізації транскордонних і міжнародних енергетичних проектів.

Відповідно до специфіки зазначених заходів ми так визначаємо першочергові завдання енергополітики на внутрішньому ринку:

□ формування і провадження адекватної (послідовної, транспарентної й передбачуваної) регуляторної політики;

□ розроблення та впровадження нової «Енергетичної стратегії України на період до 2030 року», яка б максимально враховувала актуальні виклики й ризики енергобезпеці держави та пропонувала ефективні механізми їх урахування та мінімізації;

□ поступове та планомірне встановлення економічно обґрунтованих тарифів, дія яких має бути спрямована на стимулювання та скорочення енерговитрат, запровадження процесів енергозбереження та залучення інвестицій у енергетичну інфраструктуру;

□ реформування національних ринків електроенергетики й ринків паливних ресурсів;

□ суттєве підвищення ефективності управління в електроенергетичному секторі, ключовим аспектом якого має стати створення додаткових, нетарифних стимулів для підвищення енергоефективності.

Ключові напрями і завдання щодо підвищення рівня енергетичної безпеки України. **Реалізації заходів із підвищення рівня енергетичної безпеки країни, забезпечення надійності й ефективності енергопостачання, подальшого інноваційно орієнтованого розвитку паливно-енергетичних галузей сприятиме:**

□ невідкладне й поетапне проведення структурних змін моделей виробництва і споживання основних енергоресурсів (з одночасним удосконаленням самої структури виробництва);

□ скорочення частки енергоємних технологічних процесів і виробництв, широке залучення потенціалу альтернативних/відновлювальних джерел енергії;

□ поетапне залучення у національну економіку високоефективних технологій (обладнання) для виробництва, транспортування, розподілення і споживання енергоресурсів (бажано українського виробництва, для чого необхідна підтримка вітчизняного машинобудування й приладобудування, НДР у сфері енергозбереження);

□ стимулювання енергозбереження поряд із впровадженням економічних санкцій щодо неефективного споживання паливно-енергетичних ресурсів. Акцент має робитися не на ресурсозбереженні, а на ефективних методах управління ресурсом, оскільки національна економіка не в змозі швидко переорієнтуватися на впровадження ресурсозберігаючих технологій (обмеженість фінансових ресурсів, технологічна неготовність, значні економіко-фінансові та виробничі ризики);

□ виважена й економічно обґрунтована оптимізація паливно-енергетичного балансу країни та диверсифікація внутрішнього енергоспоживання;

□ реалізація загальнонаціональної політики з формування стратегічних запасів паливно-енергетичних ресурсів із одночасним затвердженням процедур їх розподілу у випадку надзвичайних ситуацій та серйозних збоїв у забезпеченні промислових споживачів та домогосподарств;

□ запровадження на загальнонаціональному рівні програм із впровадження у практику господарювання автоматизованих систем обліку та засобів регулювання споживання енергоресурсів;

□ дотримання принципів сталого розвитку й раціонального використання природних ресурсів з метою їх збереження для майбутніх поколінь.

Таким чином, актуальним завдання національної енергобезпеки України є її інтеграція в глобальну (у першу чергу європейську) систему енергетичної безпеки на умовах взаємовигідної співпраці і багатовекторності. Україна спроможна стати дієвим актором колективної системи енергетичної безпеки і не тільки як споживач енергоресурсів, а й як надійний партнер у розробленні родовищ енергетичних ресурсів (на своїй території та за її межами) та надійний транзитер, який здатний забезпечити економічно привабливі умови транзиту, його надійність і безпеку.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладене вище, вважаємо визначити такі ключові науково-технологічні напрями забезпечення економіко-ресурсної безпеки держави як запоруки неконфліктного соціально-економічного розвитку:

1) розроблення і впровадження законодавчо закріплених державою прозорих процедур права власності на ресурс, його розробку і використання (питання приватизації, оренди, викупу, концесії тощо);

2) наукове обґрунтування процедур оцінки реальної вартості ресурсу у складі національного багатства: задля грошової оцінки та обліку має бути проведена повна інвентаризація національних природних ресурсів, що неможливо без науково обґрунтованого підходу та залучення новітніх технологій (аерокосмічні дослідження, геологорозвідка);

3) акцент не на ресурсозбереженні, а на ефективних методах управління ресурсом, оскільки національна економіка не в змозі швидко переорієнтуватися на впровадження ресурсозберігаючих технологій (обмеженість фінансових ресурсів, технологічна неготовність, значні економічні ризики);

4) використання ефективних економічних інструментів в управлінні ресурсами: рента, оренда, податок, спільне використання;

5) формування та розвиток міждержавних, національних та регіональних інформаційних систем (баз даних), їх взаємодія та процеси взаємної інформованості і обміну оперативною та аналітичною інформацією;

6) подальша імплементація міжнародних (насамперед європейських) норм і законодавчих актів до національного екологічного законодавства;

7) розроблення і впровадження у практику ресурсокористування ефективних механізмів запобігання/врегулювання ЕК на регіональному, національному і міжнародному рівнях: багатогранність проблеми ресурсних конфліктів обумовлює складність її вирішення незалежно від рівня ЕК, який характеризується потенціалом врегулювання, тобто здатністю бути вирішеним (врегульованим), незалежно від прийнятності результатів для сторін конфлікту у перспективі;

8) забезпечення доступу населення до користування якісними екологічними послугами (рекреація, санітарія, використання у домогосподарствах тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Мунтян В. І. Економічна безпека України [Текст] / В. І. Мунтян. — К.: Вид-во КВІЦ, 1999. — 464 с.
2. Прейгер Д. К. Економічний аналіз ефективності виробництва та використання традиційних і альтернативних енергоресурсів [Текст] / Д. К. Прейгер // Стратегічна панорама. — 2009. — №3. — С. 27-37.
3. Сабадаш В. В. Тенденції сучасної ресурсної політики у забезпеченні еколого-економічної безпеки [Текст] / В. В. Сабадаш // Механізм регулювання економіки. — 2007. — №2. — С. 50-59.
4. Програма економічних реформ України на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» // Офіційний сайт Президента України [Електронний ресурс]. — Режим доступу до документа: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.
5. Обминский Э. Е. Глобальные интересы и национальный эгоизм (экономический аспект) [Текст] / Э. Е. Обминский. — М.: Междунар. отношения, 1990. — 304 с.
6. Шибав С. В. Проблемы перестройки современной многосторонней торговой системы капитализма и международная экономическая безопасность [Текст] // Длительные тенденции и структурные изменения в развитии мирового хозяйства и международных экономических отношений. — М., 1987. — С. 6-16 с.
7. Шлемко Б. Т. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення [Текст] / Б. Т. Шлемко, І. Ф. Білько. — К.: НІСД, 1997. — 144 с.
8. Кистерский Л. Л. Международная экономическая безопасность: внешне-торговый, валютно-финансовый и энергетический аспекты [Текст] / Л. Л. Кистерский, И. Г. Гайдучок, Ю. В. Полунеев; отв. ред. Г. Н. Климов; Ин-т социал. и экон. пробл. заруб. стран. — К.: Наук. думка, 1991. — 184 с.
9. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення [Текст] / Пастернак-Таранушенко Г. — К.: «Кондор», 2002. — 302 с. (Підручник для державних службовців, науковців, студентів і аспірантів вищих навчальних закладів економічного профілю / За ред. професора Богдана Кравченка).
10. Мельник Л. Г. Екологічна економіка: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] [Текст] / Л. Г. Мельник. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. — 348 с.
11. Данилишин Б. М. Природно-екологічний потенціал в стратегії сталого розвитку України [Текст] / Б. М. Данилишин // Наука та наукознавство. — 2006. — №3. — С. 94-100.
12. Веклич О. О. Теоретико-концептуальні основи «екологічної» характеристики ресурсозбереження [Текст] / О. А. Веклич // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. — 2000. — Вип. 2'2000. — С. 17-25.
13. Эндрес Альфред. Экономика окружающей среды [Текст] / Пер. с нем. С. И. Дорогунцова и Б. М. Данилишина. — К.: Либідь, 1995. — 168 с.
14. Балацкий О. Ф. Экономика и качество окружающей природной среды [Текст] / О. Ф. Балацкий, Л. Г. Мельник, А. Ф. Яковлев. — Ленинград: Гидрометеиздат, 1984. — 191 с.
15. Хлобистов Е. В. Екологічна безпека трансформаційної економіки [Текст] / Е. В. Хлобистов. — К.: Агентство «Чорнобильінтерінформ», 2004. — 354 с.
16. Саприкін В. Л. Нафтогазовий комплекс та енергетична безпека України: нові виклики і нові можливості [Текст] / В. Л. Саприкін // Вісник НГСУ. — 2004. — №4. — С. 15-18.
17. Коробко Борис. Энергетика та сталий розвиток. Інформаційний посібник для українських ЗМІ [Текст] / Борис Коробко. — [друга ред. зі змінами та доп.]. — К., 2007. — С. 26.
18. Сабадаш В. В. Соціально-економічне вимірювання екологічних конфліктів в досягненні устійчивого розвитку [Текст] / В. В. Сабадаш // Соціально-економічний потенціал устійчивого розвитку / Под ред. проф. Л. Г. Мельника (Україна) и проф. Л. Хенса (Бельгія). — Суми: ИТД «Університетська книга», 2007. — С. 963-982.
19. Тильцер М. М. Екологічні межі як фактор соціально-економічного розвитку [Текст] / М. М. Тильцер // Соціально-економічний потенціал устійчивого розвитку: Учебник / Под ред. проф. Л. Г. Мельника (Україна) и проф. Л. Хенса (Бельгія). — Суми: ИТД «Університетська книга», 2007. — С. 400-403.
20. Review by energy type // Офіційний сайт British Petroleum [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.bp.com/multipleimagesection.do?categoryId=9023754&contentId=7044554>
21. Коломойський програв Ахметову Прикерченський шельф // Сайт газети «Українська правда» [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.epravda.com.ua/news/2010/07/7/241004/>.
22. Уряд і Vanco призупинили судовий спір для переговорів // Сайт газети «Українська правда» [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.epravda.com.ua/news/2010/07/8/241028/>.
23. Ольга Бурда. Росія побудує атомні станції в Україні // Сайт BBC — Мій світ [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/ukraine/2010/06/100610_nuclear_station_russia_ek.shtml

Стаття надійшла до редакції 26.11.2010